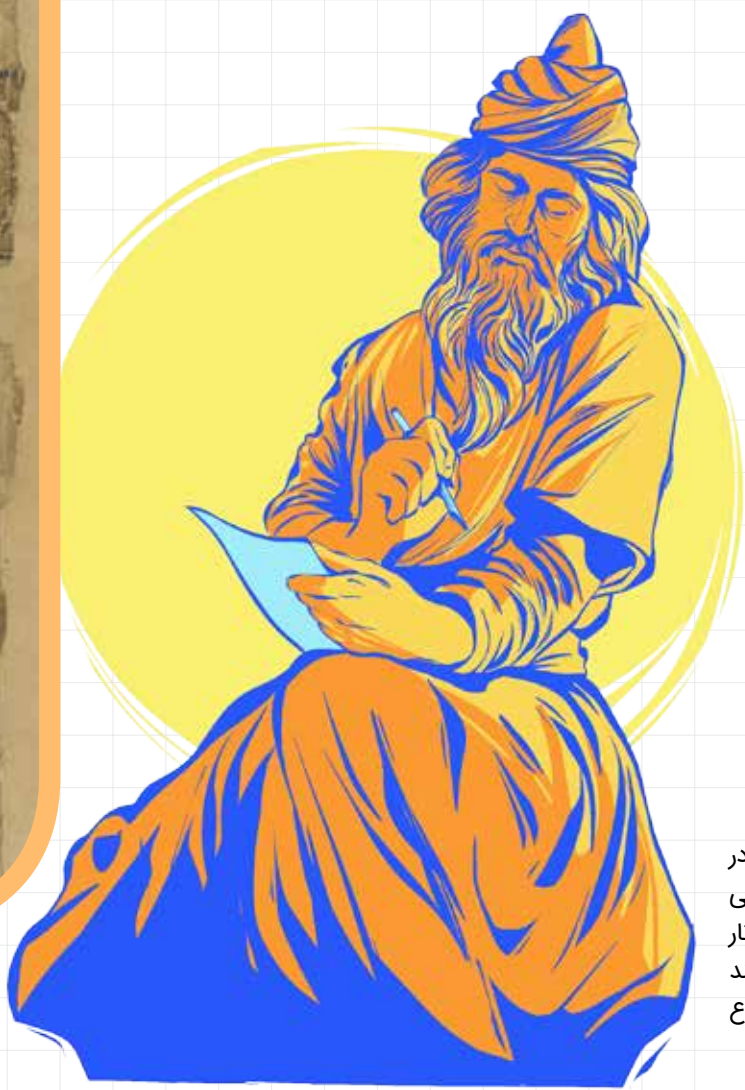

نگاهی به خط و خوشنویسی در گذر زمان

● ندا نعمتی

خط و نوشتار یکی از راه‌های ارتباطی بین انسان‌هاست. در گذشته و پیش از اختراع خط، با استفاده از نقاشی و حکاکی روی سنگ‌ها، اطلاعات را ثبت و منتقل می‌کردند. آثار به‌جا مانده از علامت‌ها و تصویرهای ثبت شده، می‌توانند نشان‌دهنده چگونگی تحول خط باشند. در گذر زمان انواع گوناگونی از خط ابداع شدند.

پیش از اسلام، قبیله‌های عرب ترجیح می‌دادند شعرها و متن‌های خود را حفظ کنند. با ظهور اسلام، مسلمانان برای کتابت قرآن نیازمند خطی خوانا بودند. آن‌ها از سبک «حجاری» و «کوفی» برای ثبت قرآن استفاده می‌کردند. خط کوفی در نوشتن عهدنامه‌ها، حکم‌ها و فرمان‌ها نیز کاربرد داشت. این خط بدون نقطه و اعراب نوشته می‌شد، در نتیجه خواندن و نوشتن آن برای افرادی که عربی زبان مادری‌شان نبود، سخت بود. پس از ورود اسلام به ایران، ایرانیان نیز از این خط استفاده کردند؛ اما برای راحتی کاربرد آن تغییراتی در خط کوفی ایجاد کردند که به ابداع خط «کوفی پیرآموز» منجر شد. این خط احتمالاً به آن سبب پیرآموز نام‌گذاری شده که آموختن آن برای اکثر افراد، از جمله افراد مسن، آسان بوده است. این کار بعدها به پیشرفت شیوه‌های نوشتن در سرزمین‌های اسلامی و ظهور خط‌های شش‌گانه (اقلام سسته) در خوشنویسی منجر شد. این خط‌ها عبارت‌اند از: ثلث، نسخ، محقق، توقیع، رقاع و ریحان.

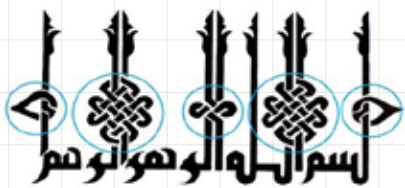

▲ خط تصویری در مصر باستان

▼ خط میخی پارسی باستان

▼ سنگ‌نگاره‌های تیمره در استان اصفهان

▲ خط کوفی معقد

خروج خط کوفی از حالت اولیه اش و تغییراتی که در آن به وجود آمد، به ایجاد خطی به نام «کوفی بنایی» یا «کوفی معقلی» انجامید. این خط بر پایه خط کوفی، از رسم شکل‌ها و تکرار واحدهای هندسی، به صورت عمودی، افقی یا موازی روی یک شبکه حاصل می‌شود. محاسبه‌های ریاضی و پیچیدگی هندسی این خط سبب شده است که از آن در ترکیب با مصالح کاشی معرق، کاشی هفت‌رنگ، آجر و آینه‌کاری، در مسجدها و سایر مکان‌های مقدس به عنوان تزیینات استفاده شود. در شماره بعدی مجله بیشتر با این خط آشنا می‌شوید.

▼ خط کوفی مورق

▼ خط کوفی بنایی-مسجد عتیق اصفهان

▲ قرآن به خط کوفی پیرآموز

▲ خط کوفی

استفاده از خط کوفی که از نخستین خط‌های دوران اسلامی است و در سده‌های نخست بسیار پرکاربرد بود، به دلیل سختی نوشتار، خواندن و فقدان استادانی که بتوانند همه آن ظرافت‌ها را منتقل کنند، به مرور زمان محدود و فقط در تزئین بناها و ظرف‌های فلزی و سفالی به کار گرفته شد. در خط کوفی تزئینی که انواع گوناگون دارد، از نقش‌های متنوع برای پرکردن فضای خالی یا گاهی به صورت ترکیب با حرف‌ها برای زیبایی بیشتر، استفاده می‌شود. کوفی تزئینی شامل: کوفی مورق یا برگ‌دار، کوفی مشجر، کوفی مزهر، کوفی معقد و ... است.